

ERFGOED BRUSSEL

N°010

LENTE 2014

DOSSIER JEAN-BAPTISTE DEWIN

VARIA

Penitentiair erfgoed

Evolutie van de bebouwing in het *Îlot Sacré*

EEN PUBLICATIE VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

DOSSIER

WIE WAS JEAN-BAPTISTE DEWIN ? EEN KORTE SCHETS

CARLO R. CHAPELLE
ASSISTENT AAN DE FACULTÉ D'ARCHITECTURE
LA CAMBRE-HORTA,
UNIVERSITÉ LIBRE DE BRUXELLES

Portret van Jean-Baptiste Dewin
door Omer Dierickx (1932), bewaard
in het gemeentehuis van Vorst
(M. Vanhulst © GOB).

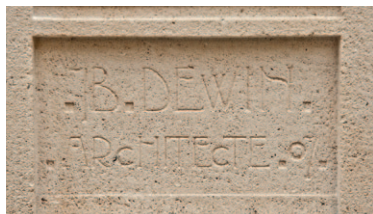

“...CE MAÎTRE A FOURNI UNE PRODUCTION CONSIDÉRABLE qui continue à intéresser, sinon à séduire. Son art apparaît aujourd’hui comme un modèle de sagesse, d’équilibre et de robuste bon sens”¹. In deze inleiding van het dossier gewijd aan het oeuvre van Jean-Baptiste Dewin in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, schetst Carlo R. Chapelle de architect, in zekere zin een man van zijn tijd, gezien door de ogen van zijn tijdgenoten.

Er is weinig bekend over de mens Jean-Baptiste Dewin. Een aantal fragmenten gesprokkeld uit de toenmalige pers, kunnen helpen om een portret te schetsen. Meerdere gespecialiseerde tijdschriften hebben vaak uitgebreid aandacht besteed aan een aantal van zijn realisaties, met als belangrijkste zijn ziekenhuisontwerpen – zoals het

Sint-Pietersziekenhuis in Brussel – of andere openbare gebouwen, zoals het gemeentehuis van Vorst. Zonder uitzondering doen ze dat met een niet aflatende en oprechte bewondering, zonder dat ze echter ooit veel over de man zelf schrijven.

In vrijwel alle hedendaagse studies over de geschiedenis van ziekenhuisarchitectuur wordt onvermijdelijk de naam van Jean-Baptiste Dewin geciteerd. Over zijn privégebouwen, die een ander aspect van zijn werk vormen, wordt zelden geschreven. Dit deel van zijn oeuvre is nochtans van fundamenteel belang, omdat het aan de basis ligt van het eerste. Deze twee aspecten waren in zijn professionele praktijk nooit van elkaar gescheiden. Dewin was tot aan het einde van zijn carrière op beide terreinen actief en hanteerde voor zijn ziekenhuizen dezelfde normen qua comfort en esthetiek als voor zijn woningen (afb. 1a, 1b en 1c).

Afb. 1a, 1b en 1c

Dewin signeerde en dateerde tal van zijn gebouwen. Hier de signatures te zien op de gebouwen in de Maria-Theresiastraat 100-102, Sint-Joost-ten-Node, in de Molièrelaan 151 (eigen woning), Vorst en in de Meyerbeerstraat 33, Vorst (A. de Ville de Goyet, 2014 © GOB).

Afb. 2

Vanaf 1907 betreft Dewin zijn eigen woning, Molièrestraat 151, Vorst (A. de Ville de Goyet, 2014 © GOB).

Een artikel van de essayist en romanschrijver Georges Verdavaine² dat in januari 1924 in het tijdschrift *Savoir et Beauté* werd gepubliceerd, besteedt heel wat aandacht aan de fysieke en morele persoonlijkheid van Dewin. Eerst en vooral beschrijft de auteur Dewin zoals hij eruit zag, toen hij hem voor het eerst ontmoette in zijn woning aan de Molièrelaan 151 (afb. 2): “Solide carrure, larges épaules apportant une idée de force,

de ténacité et de persévérance. La tête robuste et pleine confirme cette impression. Des yeux profonds et observateurs l’éclairent. Les traits ont du relief, mais dans cette expression de lutte objective se mêle de la bonté. La courbe du nez dit une volonté opiniâtre. Petite moustache, légère barbiche. Accueil simple, cordial, rempli de bonhomie. Mais il ne faudrait pas s’y tromper, cette bonhomie n’est qu’un vêtement extérieur, le réflexe

d'un caractère facile. En lui bouillonnent toutes les sèves créatrices de l'art. Il en est épris, passionné; il lui sacrifie son repos; invinciblement attiré par son magnétisme.”³

Deze tekst is de enige getuigenis die de essentie van het ethisch en esthetisch denken van de architect samenvat en ons een idee geeft van hoe hij zijn vak zag, van zijn visie op kunst en in zekere mate op het leven: *“L'Art est un don merveilleux; une fée bienfaisante le dépose dans les berceaux de son choix. C'est à nous les 'appelés' qu'il appartient de faire germer cette précieuse semence en la cultivant avec un soin jaloux, afin qu'elle devienne un arbre sain et vigoureux dont les branches couvertes de fleurs parfumées de la joie, des fruits savoureux de la vie, rayonnent généreusement dans le domaine enchanté de l'art et y répandent une atmosphère chaude et fécondante.”⁴...* *“En ces quelques mots très poétiques, M. Dewin a formulé son évangile”,* schrijft Georges Verdavaine, en voegt daar aan toe: *“J'ai mieux compris son architecture élevée à la science avec le concours actif d'une pensée toujours immatérielle et d'un style saisissant, tous les éléments de l'art pour arriver aux réalisations éclatantes d'une esthétique basée sur la beauté.”⁵*

Jean-Baptiste Dewin vertelt aan Georges Verdavaine dat hij in Brussel werd geboren als zoon van Brusselaars en dat hij al van kindsbeen af een voorliefde had voor tekenen. Al heel vroeg gaf hij blijk van een uitgesproken voorkeur voor architectuur. Zijn vader, beeldhouwer-ornamentist, was zijn eerste raadgever en gaf hem een opstapje naar zijn carrière vanuit de praktijk. Zo werd Jean-Baptiste eerst metselaar, dan stukadoor. Aan deze harde maar vruchtbare leerjaren hield hij een danig sterke en waardevolle herinnering over dat

Afb. 3

Bronzen buste van dokter Antoine Depage door Godefroid Devreese, op de gevel van het voormalig medisch-chirurgisch instituut en gezondheidscentrum, gelegen op de hoek van de J. Stallaertstraat 1 en het Georges Brugmannplein in Elsene. Monument van 1926 gesigneerd « J.B. Dewin Architecte 26 » [M. Vanhulst, 2014 © GOB].

het hem later bij een werkbezoek soms wel overkwam *“d'emprunter à un ouvrier sa truelle et de lui donner une leçon de technique au milieu des travailleurs ébahis.”⁶*

De uitspraken van Dewin over zijn afkomst worden tegengesproken door latere bronnen, die alle verzekeren dat hij niet in Brussel werd geboren maar in Hamburg, op 6 juli 1873.⁷ Zijn vader zou geen echte Brusselaar zijn geweest, maar een Antwerpenaar en hij heette Cornelis Dewin. Zijn moeder was Duitse, geboren Berthe Augustine Klopping.⁸ Hervé Paindavaine preciseerd zelfs dat Dewin tot zijn veertiende in Hamburg woonde en twee jaar bij een oom in Parijs verbleef om uiteindelijk *“vivre dans la famille de son père, à Bruxelles...”⁹* Waarom vertelde Dewin dan aan zijn interviewer dat hij Brusselaar was? Ongetwijfeld waren in België de herinneringen aan de Eerste Wereldoorlog nog te dichtbij en te levendig om zijn Duitse afkomst te vermelden.

DE VORMINGSJAREN

Verder weten we dat Dewin zich in oktober 1891 inschreef aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten van Brussel in de afdeling architectuur. Zijn belangrijkste leraren daar waren Ernest Acker, voor architectuur, en Félix Laureys, voor monumentale compositie. In 1893 voltooide hij zijn tweede jaar en stopte dan een jaar met zijn studies. Hij hervatte deze in 1894 en behaalde in 1896 zijn diploma. Dat jaar ontving hij een 'eervolle vermelding' in het kader van de grote driejaarlijkse wedstrijd van de stad Brussel.

In de loop van 1893-1894 leerde Dewin de twee jaar jongere Joseph De Coene kennen. Deze was twee jaar na de plotse dood van zijn vader uit Kortrijk naar Brussel gekomen om zich daar professioneel voor te bereiden op het leiden van het familiebedrijf voor interieurdecoratie.

De Coene ging een jaar lang in de

Afb. 4
 Reclamebijlage van de
 firma De Coene
 (*L'Émulation*, april 1922,
 p. 32 © DCBSO).

leer bij de stoffeerders *Snyers-Rang & Co.*, hofleveranciers, en 's avonds volgde hij lessen tekenen en schilderen aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten. Beide jongemannen werden hechte vrienden, een vriendschap die duurde tot aan het begin van de Tweede Wereldoorlog. Het was ongetwijfeld ook in de loop van 1893-1894 dat Dewin in het bureau van interieurarchitect Georges Hobé begon te werken. Het is vrijwel zeker dat hij daar ook in 1896 werkte. Maar Dewin repte eigenaardig genoeg hierover geen woord tijdens het interview. We weten echter dat deze stage als tekenaar bij Hobé voor de jonge architect grote gevolgen had, onder meer omdat hij daar de bekende chirurg Antoine Depage leerde kennen (afb. 3).

Dewin was een uitstekend student en behaalde tal van onderscheidingen. In 1897 behaalde hij de eerste prijs op de Wedstrijd Godecharle voor het vindingrijke vernuft van zijn plan voor een *Résidence d'été pour un*

chef d'État (Zomerresidentie voor een staatshoofd), een ontwerp dat op het Salon werd tentoongesteld. Maar de beurs werd dat jaar toegekend aan twee beeldhouwers en een schilder en hij moest ook afzien van de met de prijs verbonden reis naar Rome.

In de loop van het jaar 1896-1897 werd Joseph De Coene, die naar Kortrijk was teruggekeerd, naast zijn activiteiten als bedrijfsleider (afb. 4) ook voorzitter van de *Cercle de la Renaissance des Métiers et des Industries d'Art*. Hij nodigde Henry van de Velde uit om daar elke zondag cursussen en lezingen te geven. Vier jaar lang was van de Velde een trouwe gast in Kortrijk, wat aan de basis lag van een levenslange vriendschap. Het was ook hier dat van de Velde en Dewin elkaar leerden kennen. De eerste heeft altijd blij gegeven van een grote bewondering voor het werk van de tweede. Rond 1899-1900 ontwierp van de Velde voor zijn schoonvader, de beeldhouwer Paul Du Bois, een opmerkelijke

atelier-woning (thans gesloopt) op het nummer 2 van de pas aangelegde Longchamplaan (nu Winston Churchillaan) in Ukkel. Daar vonden geregeld bijeenkomsten plaats van kunstenaars, schrijvers, intellectuelen en artsen, onder wie Cluysenaer, Georges Marlow, Grégoire Le Roy, de schilders Stevens, Schlobach, Georges Lemmen – en ook van de Velde en Dewin.

.....
**EEN SPECIALISATIE:
 ZIEKENHUISARCHITECTUUR**

Jean-Baptiste Dewin vertelde aan Georges Verdavaine dat dokter Antoine Depage de eerste was die hem al vroeg aanraadde zich te specialiseren in ziekenhuisarchitectuur. Dit zette de jonge architect ertoe aan om oplossingen te zoeken voor nieuwe problemen "*de nature à mettre l'art au service de la chirurgie et de la médecine*"¹⁰ en om zich volledig toe te leggen op deze studie. Dit resulteerde ook in zijn actieve me-

dewerking aan de redactie van het belangrijke boek *La Construction des Hôpitaux* van de artsen Depage, Paul Vandervelde en Victor Cheval dat in 1909 werd gepubliceerd (afb. 5). Het was via dokter Depage dat Dewin al snel in contact kwam met de meest uitmuntende artsen en chirurgen in de hoofdstad. Meerdere van hen deden beroep op zijn inzichten en talent als specialist in ziekenhuisarchitectuur.

Dewin bouwde in Brussel meerdere baanbrekende privéklinieken en ziekenhuizen: in 1903 het *Institut médico-chirurgical* van dokter Antoine Depage (dat later het Instituut van het Belgische Rode Kruis zou worden) en in 1907 het *Institut Chirurgical du docteur Jean Verhoogen* – een dierbare oude vriend van dokter Depage. Deze artsen waren beide eerste secretaris van de in 1893 opgerichte *Société royale belge de Chirurgie* (Koninklijk Belgisch Genootschap voor Heelkunde). Voor dokter Henri Coppez, houder van de leerstoel van de *Clinique opht-*

almologique de l'Université libre de Bruxelles, bouwde Dewin in 1912 een oftalmologisch instituut, een van zijn mooiste ziekenhuisontwerpen. Het was het eerste ziekenhuis in Brussel dat uitsluitend voorbehouden was voor oogheelkunde. Datzelfde jaar ontwierp Dewin een tweede, meer bescheiden *Institut ophtalmologique* voor dokter Frère en het jaar daarop tekende hij voor dokter Depage de belangrijke *École belge des infirmières diplômées*. In 1913 bouwde hij de tandkliniek van dokter Rosenthal, en aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog ontwierp hij het indrukwekkende *Institut médico-chirurgical* van Longchamp. Na de oorlog bouwde hij in 1922 in Bredene-aan-Zee een home voor de *Préservation de l'Enfance contre la Tuberculose*.

.....
VERBLIJF IN DE VERENIGDE STATEN

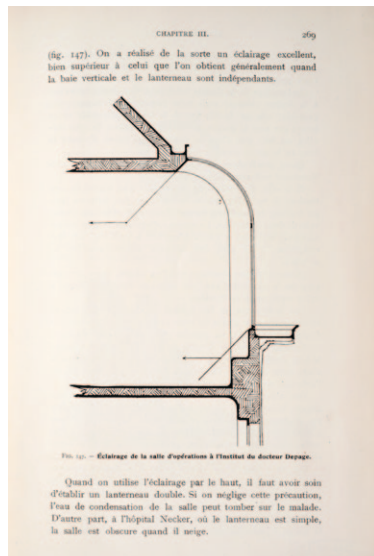
Het was “comme récompense légitime d'avoir mis son expérience, ses

dons d'architecte, son imagination, sa facilité d'adaptation du modernisme aux applications de la science chirurgicale”,¹¹ dat de *Conseil des Hospices et la Ville de Bruxelles* in 1920 aan Dewin de ontwerpstudie toevertrouwde voor het toekomstige universitair ziekenhuis Sint-Pieter (afb. 6) (waarvan de bouw van 1925 tot 1935 zou duren). Hij ontwierp tegelijkertijd de nieuwe Geneeskundefaculteit en het gebouw van de Anatomie, de monumentale tegenhangers van het ziekenhuis.

Volgens Georges Verdavaine, zette Dewin zich, nadat hij de opdracht had gekregen, “...immédiatement à l'oeuvre et, se rendant compte de la grandeur de la mission à remplir, partit pour les États-Unis afin d'étudier les principaux hôpitaux de la République étoilée. D'ailleurs, à la demande de la Fondation Rockefeller et sur ses indications, il visita non seulement les hôpitaux, mais les universités des villes de New York, Boston, Montréal, Torrente, Chicago, Yeva-City, Saint-Louis, Cincinnati, Worthington, Baltimore, Liverpool et Londres.”¹²

Afb. 5

In 1907-1909 werkte Dewin mee aan een collectief project dat nieuwe principes op het vlak van hospitaalarchitectuur introduceerde (*La Construction des hôpitaux*, ch. III, p. 269 © DCSDO).

Afb. 6

Jean-Baptiste Dewin op de werf van het Sint-Pieter ziekenhuis in Brussel, ca. 1926 (© AAM).

Deze reis naar de Verenigde Staten zou van groot belang blijken voor Dewin. Ze werd nauwgezet voorbereid door dokter Antoine Depage. Deze was voordien in Antwerpen aan boord van de *Lapland* vertrokken met het doel het Rockefeller Institute, dat het project financierde, te bezoeken. Hij was in New York aangekomen op 23 oktober 1920 voor een verblijf van twee maanden.

Op 10 juli 1921 ontscheepte Dewin op zijn beurt in New York. Hij was vertrokken vanuit dezelfde haven en aan boord van hetzelfde schip. Zijn verblijf was oorspronkelijk gepland voor zes weken, maar werd blijkbaar verlengd tot twee maanden. De architect reisde in het gezelschap van zijn vriend Joseph De Coene, waarmee hij meermaals samenwerkte, en van mevrouw Armand Goossens-Bara, advocaat aan het hof van beroep, permanent lid van de Raad van Bestuur van de *Université libre de Bruxelles* en Erevoorzitter van de Commissie voor Openbare Onderstand van Brussel. Net als bij Dewin, werd ook haar reis gefinancierd door de Rockefeller Foundation. Joseph De Coene reisde op eigen kosten, hoewel hij officieel op missie was voor de Belgische regering.¹³

DE ERFENIS

Het architecturale oeuvre van Dewin ontstond tijdens een carrière van meer dan 40 jaar, van 1898 tot 1938. Het kan in twee onderscheiden periodes worden onderverdeeld, die allebei ongeveer even lang duurden: van 1898 tot 1914 en van 1920 tot 1938. Zolang hij actief was startte hij jaarlijks nieuwe werven op – bij twee daarvan duurden de werken meer dan tien jaar: de werf van het Sint-Pietersziekenhuis in de Hoogstraat in Brussel, van 1925 tot 1935, en die van het gemeentehuis van Vorst, van 1925 tot 1938, laatste jaar van zijn professionele parcours.

Afb. 7

Stocletpaleis, gebouwd in 1906-1911, Tervurenlaan, Sint-Pieters-Woluwe. Prentbriefkaart (coll. Belfius Bank-Koninklijke Academie van België © ARB-GOB).

Als men de moeite neemt om twee, drie of vier gebouwen van Jean-Baptiste Dewin aandachtig te bekijken, wordt het duidelijk dat hij een bijzonder coherente stijl ontwikkelde. Voor één man is dit oeuvre indrukwekkend: woningen of opbrengsthuisen, sociale woningen, herenhuizen, enkele villa's, meerdere privéklinieken en andere medische instellingen, een sanatorium, een belangrijk openbaar ziekenhuis en tot slot, wellicht zijn meest opzienbarende en ambitieuze ontwerp: het gemeentehuis van Vorst. In zekere zin is dit zijn 'totaalkunstwerk', een samenvatting van de essentie van zijn kunst en zijn kwaliteiten. Dit krachtige gebouw is in al zijn onderdelen tevens een subtiele verwijzing naar een van de sterkste esthetische ervaringen die de architect vele jaren daarvoor had beleefd toen hij het Stocletpaleis voor het eerst bezocht.

In september 1912, in een artikel met lichte en zelfs humoristische toon, werd in *Tekhné* verslag gedaan van een memorabele 'Excursion des architectes belges'¹⁴ die op de 22ste van die maand had plaats-

gehad. Het was een reünie van een kleine groep collega's en vrienden, met naast Jean-Baptiste Dewin, Gustave Maukels, De Noyette, Paul Bonduelle, Oscar Francotte, Charles Schaessens, Léon Bochoms, Gabriel Charle, Maurice Van Ysendyck, Alexis Dumont, Paul Gilson, Martin en Paul Le Clerc. Het doel van deze 'excursie' was om samen eerst in Laken het 'Chinese restaurant' (het huidige Chinees paviljoen) en de Japanse Toren te bezoeken, en in de namiddag het Stocletpaleis (afb. 7) op de Tervurenlaan. Twee bijna diametraal tegengestelde architecturale stijlen. Het Stocletpaleis maakte een bijzonder diepe indruk op de groep: "*Jamais nous ne sommes allés si loin en un jour, jamais nous ne fûmes conviés en corps à une pareille friction, jamais aucun prunier ne fut secoué comme nous avons été secoués.*"¹⁵ Elke deelnemer uitte zijn emoties op zijn manier en Dewin was zo enthousiast dat hij "*se mit à parler tout d'un coup pendant cinq minutes.*"¹⁶

Het bureau van Jean-Baptiste Dewin was een marktspeler van formaat. Tot zijn stagiairs behoorden memorabele

medewerkers zoals de jonge architecten Louis-Herman De Koninck, Jean-Jules Eggericx, G. France, Jacques Obozinski, H. Saint Jean, Jean Van Doosselaere, François Van Meulecom, Victor van Nieuwenhuizen, en uiteindelijk Marius Eugène Engel, die het atelier na de dood van de meester zou overnemen.

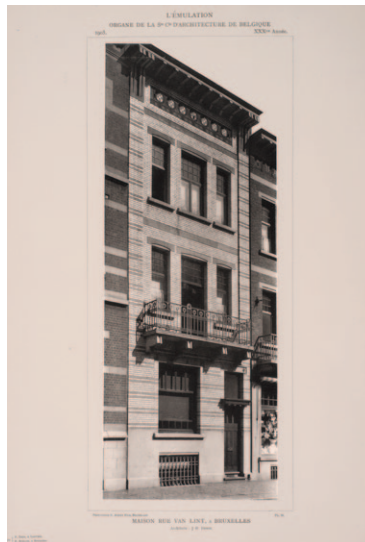
Dewin werd in 1902 lid van de *Société centrale d'Architecture* (afb. 8a, 8b en 8c) en bekleedde er van 1922 tot 1924 de voorzittersfunctie. Op het einde van zijn mandaat werd hij geëerd met een opmerkelijke speech van zijn opvol-

ger, Adolphe Puissant, die hem omschreef als *"l'architecte type, travailleur consciencieux et tenace."*¹⁷ Maar de mooiste evocatie van de man was de ontroerende hommage die naar aanleiding van zijn dood op 13 juli 1948, werd gebracht door zijn vriend, de architect Raymond Moenaert. De lijkrede werd datzelfde jaar gepubliceerd in het tijdschrift *Le Document*. De tekst is te lang om hier volledig af te drukken, maar hij eindigt als volgt:

"Nous ne verrons plus cet excellent homme au cœur pitoyable, sensible à l'égal d'un enfant et – pour qui le pou-

*vait bien juger – souvent plus près des larmes que du rire. [...] La dernière fois que nous vîmes Jean-Baptiste Dewin, c'était au banquet offert à Adolphe Puissant, promu Conseiller artistique des Travaux publics. Il était assis à nos côtés, superbe de prestance, haut en couleurs, étonnant de verve caustique. Il avait 75 ans. Il y a quelques jours, il s'alitait. Subitement, sa robuste constitution abandonnait la partie. Lui-même perdait pied lentement. Un matin, on le crut assoupi. Il venait de mourir."*¹⁸

Vertaald uit het Frans

Afb. 8a, 8b en 8c

Tal van de ontwerpen van Dewin werden gepubliceerd. Bovenaan gebouwen in de Rossinistraat en van Lintstraat, in Anderlecht (©DCBSO), onderaan, de *École belge d'infirmières*, op de hoek van Edith Cavellstraat en Marie Depagestraat (© AAM).

NOTEN

1. MOENAERT, R., 'Jean-Baptiste Dewin', *Le Document*, 1948, nr. 2, pp. 28-29. Als inleiding op het dossier gewijd aan het oeuvre van Jean-Baptiste Dewin in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, schetst Carlo R. Chapelle een portret van de architect en zijn tijd aan de hand van uitspraken van zijn tijdgenoten. "... deze meester heeft een aanzienlijk oeuvre nagelaten dat ons nog steeds intrigeert, zelfs verleidt. Zijn kunst wordt vandaag bekeken als een toonbeeld van wijsheid, evenwicht en robuust gezond verstand."
2. VERDAVAINE, G., 'L'architecte J.-B. Dewin', *Savoir et Beauté*, januari 1924, p.7.
3. "Stevig gebouwd, brede schouders die een gevoel van kracht, doorzettingsvermogen en volharding uitstralen. Het robuuste en massieve hoofd bevestigt deze indruk. Daarin staan doordringende en oplettende ogen. Zijn trekken zijn uitgesproken, maar deze uitdrukking van vastberadenheid is vermengd met goedheid. De kromming van de neus getuigt van een koppige wil. Kleine snor, licht sikje. Eenvoudig, hartelijk

- en joviaal onthaal. Maar we moeten er ons niet door laten misleiden, deze jovialiteit is slechts een dekmantel, de automatische reflex van een zacht karakter. In hem borrelen alle creatieve sappen van de kunst. Hij is er door bezeten, vervuld; hij offert er alles aan op, onweerstaanbaar aangetrokken door haar fascinerende kracht."
4. "De kunst is een schitterend geschenk; een welwillende fee legt ze in door haar gekozen wiegen. Het is aan ons, de 'uitverkorenen', om dit kostbare zaad te doen ontkiemen en het met de grootste zorg te cultiveren, zodat het een gezonde en levenskrachtige boom wordt, waarvan de bladeren bedekt met de geurige bloemen van de vreugde, met de heerlijke vruchten van het leven, rijkelijk schitteren in het betoverde rijk van de kunst en er een warm en vruchtbaar klimaat creëren."
 5. "Met deze beknopte, erg poëtische woorden heeft M. Dewin zijn evangelie geschreven." "Ik heb meer inzicht gekregen in zijn tot wetenschap verheven architectuur, gekoppeld aan de actieve inzet van een immer immaterieel denken en een boeiende stijl, alle elementen van de kunst om te komen tot de schitterende verwezenlijkingen van een esthetica gebaseerd op schoonheid."
 6. "dat hij het truweel van een arbeider overnam om hem te midden van de verbaasde bouwvakkers een les in techniek te geven."
 7. Meer dan waarschijnlijk kende Dewin het boek van George Verdavaine, in 1917 in Londen gepubliceerd, over de gruweldaden die in België door de Duitse troepen waren gepleegd: *Pictures of Ruined Belgium - Visions of la Belgique Détruite*. Er zijn afschuwelijke bladzijden over Duitsland en de Duitsers in te vinden.
 8. MORJAN, J., 'Jean-Baptiste Dewin', *L'Académie et l'Art nouveau*, Brussel, Les Amis de l'Académie, 1996, vol. 1, p. 101 (tentoonstellingscatalogus).
 9. "bij de familie van zijn vader in Brussel te gaan wonen." PAINDAVEINE, H., 'Jean-Baptiste Dewin et la tradition viennoise', *L'Architecture Art Déco*. Bruxelles 1920-1930, Brussel, AAM, 1996, p. 107.
 10. "van die aard om de kunst ten dienste te stellen van de chirurgie en de geneeskunde."
 11. "als een legitieme beloning voor het ten dienste stellen van zijn ervaring, zijn talent als architect, zijn verbeelding, het gemak waarmee hij het modernisme aanpaste aan de toepassingen van de chirurgische wetenschap"
 12. "zette zich meteen aan het werk. Hij besepte de omvang van deze taak en vertrok daarom naar de Verenigde Staten om er de grote hospitalen van de sterrenrepubliek te bestuderen. Dit was trouwens op vraag en volgens de aanwijzingen van de Rockefeller Stichting. Hij bezocht niet alleen de hospitalen, maar ook de universiteiten van New York, Boston, Montréal, Torrente, Chicago, Yeva-City, Saint-Louis, Cincinnati, Worthington, Baltimore, Liverpool en Londen."
 13. Ik ga in een andere publicatie dieper in op de details en de gevolgen van de studiereizen die Jean-Baptiste Dewin toen maakte en die wellicht uitmondde in de spraakmakende kraamkliniek van Elsene. Deze werd grotendeels tussen 1930 en 1933 gebouwd – maar gezien wat ervan overblijft, kan dit thema alleen maar worden aangesneden in het hoofdstuk 'kwetsbaar erfgoed'.
 14. 'Excursie van Belgische architecten.'
 15. "Nooit gingen we op een dag zo ver, nooit eerder werden we vergast op zo'n lieflijk confronterende ervaring, nooit werd een pruimelaar zo door elkaar geschud, zoals wij toen."
 16. "plots meer dan vijf minuten aan één stuk begon te praten." *Tekhné, revue belge de l'Architecture et des Arts qui s'y rapportent*, Brussel, 2de jaargang, nr. 79, 28 september 1912, p. 801. Deze vaak geciteerde tekst is integraal opgenomen in *Vienne-Bruxelles ou La Fortune du Palais Stoclet*, Brussel, AAM, 1987, pp. 29-45.
 17. "een voorbeeldige architect, een gewetensvolle en volhardende werker."
 18. "We zullen deze voortreffelijke man met zijn groot hart, gevoelig als dat van een kind en – voor wie hem beter kende – vaak dichter bij tranen dan bij een lach, nooit meer zien. [...] De laatste keer dat we Jean-Baptiste Dewin ontmoetten, was op het banket ter ere van Adolphe Puissant, bij diens bevordering tot Artistiek adviseur voor Openbare werken. Hij zat aan onze zijde, schitterend zelfverzekerd, met veel kleur, met verbazend spits gevoel voor humor. Hij was 75 jaar. Enkele dagen geleden, moest hij het bed houden. Plots liet zijn robuuste gestel het afweten. Hij verloor langzaam elk houvast. Op een morgen leek hij even ingedommeld. Maar hij was overleden." MOENAERT, R., op.cit.

Who was
Jean Baptiste Dewin ?
some characteristics

In this opening article Carlo R. Chapelle recalls the architect Jean-Baptiste Dewin, through the eyes of his contemporaries. We know very little about the man who was Jean-Baptiste Dewin. In some ways a man of his time he is invariably cited in relation to his hospital architecture, which he unfailingly imbued with the same aesthetic qualities of comfort he aspired to for his private houses. He was also a man of loyal friendship, admired by his peers. His body of work was quite considerable when viewed at the level of a single person. It is recognisable due to its coherent style and spans just over forty years, from 1898 to 1938.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Jean-Marc Basyn, Stéphane Demeter,
Paula Dumont, Murielle Leseque,
Cecilia Paredes, Brigitte Vander Bruggen
en Anne-Sophie Walazyc.

EINDREDACTIE IN HET NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE IN HET FRANS

Stéphane Demeter

SECRETARIAAT VAN REDACTIE

Murielle Leseque

COORDINATIE VAN ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

COORDINATIE VAN HET DOSSIER

Cecilia Paredes

AUTEURS/ REDACTIONELE

MEDEWERKING

Aurélie Autenne, Bernard Baines,
Carlo R. Chapelle, Paula Cordeiro,
Françoise Cordier, Stéphane Demeter,
Isabelle De Pange, Marianne De Wil,
Paula Dumont, Stéphane Duquenne,
Oda Goossens, Michèle Kreutz,
Catherine Leclercq, Harry Lelièvre,
Hubert Lionnez, Francis Metzger,
Muriel Muret, Cecilia Paredes,
Annick Schwaiger, Brigitte Vander
Bruggen, Tom Verhofdstadt en
Anne-Sophie Walazyc.

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels en Erik Tack.

NALEZING

Linda Evens, Suzanne Gillijns, Ludo Gobin,
Wim Kenis, Reinout Labberton, Harry
Lelièvre, Koenraad Raeymaekers,
Stephan Van Bellingen, Tom Verhofdstadt
en de leden van het redactiecomité.

VORMGEVING

The Crew Communication

DRUK

Dereume printing

VERSPREIDING EN ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen.
bpeb@gob.irisnet.be

BEDANKINGEN

Philippe Chartier, Guy Conde Reis,
Julie Coppens, Philippe de Gobert,
Georges de Kinder,
Alfred de Ville de Goyet, Alice Gérard,
Wim Kenis, Reinout Labberton,
Marie-Françoise Plissart, Jeanne Rouxhet,
De heer en mevrouw Rudischhauser,
Marcel Vanhulst en Tom Verhofdstadt.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal
van Brussel Stedelijke Ontwikkeling,
Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Directie
Monumenten en Landschappen, CNN –
Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel.

De artikelen zijn gepubliceerd onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle
rechten voor het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te betalen
toch nog gerechtigden zijn die niet
gecontacteerd werden, dan worden zij
verzocht zich kenbaar te maken bij de
Directie Monumenten en Landschappen
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM – Archives d'Architecture Moderne
ARA – Algemeen Rijksarchief
ASB – Archieven van de Stad Brussel
CHESB – Cel Historisch Erfgoed
van de Stad Brussel
DCBSO – Documentatiecentrum van
Brussel Stedelijke Ontwikkeling
GOB – Gewestelijke Overheidsdienst
Brussel
KBR – Koninklijke Bibliotheek van België
SB – Stad Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2014/6860/009

Cette revue paraît également en Français
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.